

LAJKÓ LAJOS
Ásotthalom

Szituációs játék az alsó tagozatos osztályfőnöki órákon

Szocialista társadalmunk előrehaladásának, politikai, gazdasági céljaink megvalósításának nélkülözhetetlen feltétele a hatékonyabb nevelőmunka, amelynek megvalósítását segítik a 3. és 4. osztályokban bevezetésre kerülő osztályfőnöki órák is. A tantervi célok, feladatok ismeretében, a vonatkozó szakirodalom tanulmányozása közben azt tapasztaltuk, hogy az osztályfőnöki órák fogadtatása a gyakorlatban, vezetésük, metodikai eljárásaik jelenleg még nem adekvát a társadalom elvárásával. Harsányi István a pedagógusok véleményét így tipizálja: „Inkább tíz szakórát, mint egy osztályfőnöki órát”. (5) Igaz, közülük sokan nem osztályfőnökök. Bár az osztályfőnökök is sokat problémáznak ezen. „Az általános iskolai nevelők – különösen az osztályfőnökök – körében továbbra is komoly napirendi téma az osztályfőnöki munka megszervezése, az osztályfőnöki órákra történő felkészülés és azok eredményes levezetése”. (10.)

A 3. és 4. osztályos tanulócsoportokban az osztályfőnöki órák a szabad beszélgetési órák formájára új tartalommal, kevés módszertani tapasztalattal kerültek bevezetésre. „Létjogosultságát senki sem vitatja, gondot okoz azonban ezeknek a foglalkozásoknak szervezése és vezetésének módszere.” (3.) Az ismert eljárások felhasználására utal továbbá Gabriel Józsefné: „Nem szabad a felső tagozatos osztályfőnöki órák mintájára szervezni a tanítást. Helytelen a felelősök egész órát betöltő beszámolójára építeni, de nem helyes csupán az erkölcsi nevelésre, a viselkedéssel kapcsolatos modifikációra vagy az egyén problémáira szűkíteni az osztályfőnöki órákat”. (3.)

Az elméleti és gyakorlati tapasztalatunk egyeztetése során a következő *célt jeleltük* magunknak: az osztályfőnöki munka előkészítésénél, szervezésénél a tantervi tartalom feldolgozását úgy kell végeznünk, hogy minden tanuló érezze, szükség van rá az órán, és felszabadultan, önként, belső motiváltsága alapján cselekedjen, nyilatkozzon, véleményt mondjon.

A feladataink között szerepelt olyan új feldolgozási eljárás keresése, amely legközelebb áll a 9–10 éves korú gyermekekhez, és élményszerű maradandósággal, játékosan sajátíttatja el velük a szükséges ismereteket.

A céljaink eléréséhez a körülhatárolt feladatok konkrét megformálását empirikus próbák alapján valósítottuk meg. *Legalkalmasabbnak az alkotó dramaturgia alkalmazását, a játékos megjelenítést találtuk.* A következőkben ezt a játékos feldolgozási módot azzal a reménnyel mutatjuk be, hogy gyakorlati alkalmazásával hozzájárulunk az alsó tagozatos osztályfőnöki órák metodikájának szélesítéséhez, valamint az osztályfőnöki nevelőmunka eredményesebbé tételéhez.

A FELDOLGOZÁS MÓDSZERES BEMUTATÁSA

Osztály: Harmadik.

émakör: Közösség és személyiség (a témakör 7. órája).

z óra anyaga: Felnőttek és gyermekek (11; 41. p.).

eladat: Megvizsgálni a gyerekek alapvető udvariassági megnyilatkozásait a felnőttekkel szemben. Megértetni az azonos viselkedési formák különböző értékét más-más szituációkban. Példát állítani a tanulók elé a helyes viselkedési formák kiemelésével. A megfelelő magatartás formálása, alakítása az adott helyzetben.

Módszer: Szóbeli közlés, beszélgetés, önálló megfigyelés, gyakorlás, meggyőzés, követelés, *szituációs játék*.

Tevékenykedtetés: Bábok készítése, bábjáték adott szituációra.

Munkaforma: Frontális osztálymunka, csoportmunka.

Szemléltetés: Szituációs bábjáték, rögzített szöveg.

A szituációs játék előkészítése

A feladatot az előző osztályfőnöki órán adjuk ki. Beszélgetünk a tanulók naponkénti élményéről, az iskolába érkezésről, a járműveken való utazásról. (Élmények meghallgatása.) A játék megfogalmazásához ezt az alapszituációt választottuk, néhány megkötött fogalom beéptítésével. Az értékelés szemléletesebbé tétele céljából a többcsoportos foglalkozás látszott legeredményesebbnek. A 23–25 fős osztályokat 4 csoportra (A, B, C, D) osztottuk.

Szóbeli instrukció: A következő órára fogalmazatok rövid történetet, amelyben a következő szavak szerepeljenek!

Írd le!

„A” csoport:	„B” csoport:
átadja	nem adja át
kedves	nem kedves
segít	nem segít
hangos	nem hangos

„C” csoport:	„D” csoport:
csúfalkodó	nem csúfalkodó
kötekedő	nem kötekedő
tolakodó	nem tolakodó
hangos	nem hangos

történeteket úgy fogalmazzatok meg, hogy abban a felnőttek iránti udvariasság, előzékenység az iskolában, családban, az utcán, járműveken éppen olyan legyen, ahogy a valóságban látjátok!

Ezeket a történeteket a következő osztályfőnöki órán bábukkal fogjátok bemutatni, amit akkor észítünk el. A bemutatóra felhasználható idő csoportonként 2 perc.

Az óra menete

I. Bevezető rész: 1. Van-e minden csoportnak története a megadott szavak felhasználásával? (Tanulói beszámoló.)

Most azokat a bábukát fogjuk elkészíteni, amelyekkel történeteiket eljátsszátok! Az óra előtt a padra készített kesztyű, sapka, sál mellé a zsebkendőtöket tegyétek hozzá! Remélem, mindenkié szép, tiszta! Ezek lesznek a kellékek.

2. Bemutatom, hogyan lesz a kesztyűből bábu. Kifordítok egy ötujjas kesztyűt, két ujját kihúzom, így veszem a kezemre. Nézzétek, mit tud

Serkentés arra, hogy egyéni élményeik alapján beszámoljanak tapasztalataikról, azok ellentmondásairól.

Motiválás – célképzet.

Az óra menetéből csak azokat a részeket emeljük ki, amelyeket a szituációs játék ismertetése szempontjából fontosnak tartottunk.

Eszközök előkészítése.

Bemutató, magyarázat.

a zsebkendő! Csomót kötök a sarkára, az ujjamra így húzom fel. A sapka a kezemen egy kisfiút jelképez, ha kifordítom, eligazítom, már felnőtt is lehet. Mit gondoltok, a sálból mit készíthetünk? Kislány, néni, színpadi függöny stb. 3. A csoportok tagjai üljenek egymáshoz közelebb! Beszéljétek meg, milyen bábukat használnak! Készítsétek el azokat! Igyekeztek, mert csak néhány perc áll rendelkezésetekre! Addig én elkészítem a magnetofont felvételhez, hogy a történeteiteket rögzítsük. A csoportok – úgy látom – kész is lettek a bábukkal. Kezdjük a játékot!

II. Az ismeret feldolgozása:

1. Először az „A” csoport mutassa be történetét! Mi, a többiek, nézők leszünk. Figyeljétek egymás játékában, melyik viselkedési mód az utánzásra méltó! Melyiken kellene változtatni? Hogyan?

„A” csoport: „Pisti és a néni” (címet adták a történetüknek) „Szervusz, kisfiam! Te is jössz hazafelé az iskolából? Igen! Tessék leülni ide! Milyen *kedves* vagy, tudod, olyan kevés jó gyerek van manapság, aki *átadja* a helyét. Látom te *segítőképz* vagy! Nem értettem, mit mondott a néni, mert *bangos* a busz!” (Közel hajolt a nénihez.) „Jaj, ne kiabálj úgy a fülemben! Nagyon hangos voltál. Úgy látom, már meg is érkezünk. Szervusz, kisfiam!”

„B” csoport: „Rosszcsont Peti és Rosszcsont Péter története” (Egyformán rosszak, hiszen a név megválasztásával is ezt szerették volna kifejezni, mint ahogy utólag elmondták.)

„Gyertek, gyerekek, gyorsan szálljatok fel! Segítsetek csak a néni táskáját feladni! *Nem segítetek!* Miért vagy ilyen udvariatlan? Csak! Kisfiam, engedj ide leülni, mert elfér a csomagom is! Nem hallod, mit mondok? Miért kiabál a néni? Ez *nem bangos* egyáltalán, de ha *nem segítőkész* valaki, annak kiabálhatnak. Na, add át a helyed! *Nem adom!* Miért? Csak! Nahát, te aztán egy csöppet *se* vagy *kedves!* A néni se az! A néni jobban tud kapaszkodni, mint én! Na, most már csend legyen! Mindjárt leszállítalak benneteket! *Nem* leszünk csendben! Miért vagytok ilyen rosszak? Csak! Csak! Na, végre itt a megálló!”

„C” csoport: „Utazás a nagymamához”

„*Kötekedő!*” „*Csúfalkodó!*” „*Tolakodó!*” „*Kötekedő!*” „*Csúfalkodó!*” (A gyerekek egymás között.)

„Én szállok fel elsőnek, mert én vagyok a legkisebb! Nem te! Hanem én! Csendben legyetek! Jaj, de *hangosak* vagytok! Téged anyu visz fel, te még nem tudsz egyedül felszállni! De! Tudok! Nem tud! Nem tud! Ne kötekedjétek egymással. *Kati a csúfalkodó!* Na, végre jön a busz! Engedjétek előre! Ne toladodjatok! In-

Érzékleti élmény.

Információfelvétel.

Frontális osztálymunka.

Felkészülés a csoportmunkára.

A kreatív megnyilatkozáshoz szükséges feltételek megteremtése: oldott légköri játék.

Konkrétum gyűjtése. Szövegrögzítés.

Megfigyelési szempont kijelölése.

Konkrétumok bemutatása. Szituációs játék

Csoportmunka.

Megjegyzés: a két tanulón kívül, akik a párbeszédet mondták minden tanulónak találtak szerepet. Ők voltak a busz ülései előre hajolva, és egyben a busz mozgását, a motor hangját utánozták. A gyerekek maguk differenciáltak – s mint utólag kiderült, helyesen –, hogy ki milyen „szerepet” tud jól játszani. A nénit „zsebkendőbe”, Pistit „kesztyűnek” öltöztették.

Megjegyzés: A történet szereplői a kalauz, egy utas mint felnőtt és két gyerek. Szöveget nem mond a busz vezetője, de ő utánozza a motor hangját. Ebben a csoportban is volt minden tanulónak szerepe, s a jellemek megformálására választott tanulók telitalálatot jelentettek. Annak ellenére, hogy a két „rosszcsont” valójában igen jó tanuló kislány, de mindenkor szókimondóak, nagyhangúak. A két fiú „kesztyű” jelmezben volt, két ujjá teljesen kihúzva, ezek a fülek és a többi három csak félig, mert mint indokolták, mindig kócos a hajuk. A „néni” itt zsebkendő volt, a buszvezető pedig egy sildes sapka.

A történetben egy anya, egy nagymama „zsebkendő” bábu, a gyerekek közül kettő „kesztyű” bábu, a legnagyobb „sapka” bábu volt. A helyszín: várják a buszt, majd utaznak, és megérkeznek a nagymamához. Térben és időben legtöbbet ők mozogtak.

dulhatnak! (A gyerekek most valamennyien az előző szereptől függetlenül kigyóvonalba sorakoznak, egymás vállát fogják, és a busz mozgását játsszák.)

„Megérkeztünk! Köszönjétek a nagymamának! Nem hallom! Csak a *hangos* köszönés a szép, gyerekek. Szervusztok! Gyerünk, menjünk haza, már vár a tata!”

„D” csoport: „Hallgassátok meg, mire kell vigyázni a buszon.”

„Itt kell leszállni a buszról, kalauz bácsi? Nem még, majd a következőnél. Ez a gyerek *nem tolakodó*. A rendőr szólt neki, hogy ne tolakodjon! A mi osztályunkban *nem kötekedő, nem tolakodó* gyerekek járnak. *Nem hangos* az osztályunk!”

2. Értékelés: Nagyon ügyesen dolgoztatok. Külön dicséretet érdemeltek, mert a csoportok minden tagjának volt feladata a játék során. A ti tetszéseket melyik csoport munkája nyerte el? Miért?

Megjegyzés: A csoportban egy kalauz volt, akit egy „sapka” személyesített meg, a többiek zsebkendő bábút készítettek. Úgy próbálták megoldani, hogy mindenkinek legyen szerepe, egy-egy mondatot mondtak különösebb tér és egymáshoz való helyzetváltoztatás nélkül. Véleményünk szerint a leggyengébben sikerült produkció volt.

Konkrétumok elemzése.

Információ feldolgozás, beszélgetés.

Frontális osztálymunka.

Az óra további részében a bemutatott és magnetofonon rögzített játékokat, mint tényanyagot: elemeztük. Hasonlóan mint bármilyen más úton nyújtható, bemutatható, szemléltethető konkrét tényt.

A szituációs játék elemzéséből adódó észrevételünk

Valamennyi történetben jól találták meg az udvarosság alapvető szabályainak beültetését, azok a csoportok is, akik a helyes, s azok is, akik a helytelen cselekedeteket kellett, hogy megjelenítsék. Jól érzékeltették, hogy a pozitív tulajdonságok, cselekvések tagadása már helytelen viselkedést eredményez, s ugyanígy, hogy a negatív tulajdonság tagadása pozitív tulajdonságra, cselekvésre változik. Bár az „A” csoport elég rosszul szövegezett, és gyengén dramatizált jelenettel állt elő, azért a lényeg benne volt, hogy mi a különbség a „tolakodó” és „nem tolakodó” között. Valamennyi csoportnál szerepelt a „hangos” megjelölés. Kíváncsian vártuk, hogy összehasonlíthatóan jelentkezik-e a történetekben, hogy azonos tulajdonság különböző helyzetekben lehet jó is és rossz is.

Kiemelve ezeket:

- A: „Jaj, ne kiabálj úgy a fülembé, annyira nem kell kiabálni a fülembé. Nagyon hangos voltál.”

- B: „Nem hallod, mit mondok? Miért kiabál a néni? Ez nem hangos egyáltalán, de ha nem segítőkész valaki, annak kiabálhatnak.”

- C: „Köszönjétek a nagymamának! Nem hallom! Csak a hangos köszönés a szép, gyerekek.”

- D: „A mi osztályunkba nem kötekedő, nem tolakodó gyerekek járnak. Nem hangos az osztályunk!”

(Az összehasonlításoknál nagy hasznát vettük a magnónak, hiszen kellő helyen leállítható, visszajátszható volt a történet. A visszahallgatás most már a szereplő csapat számára is biztosította a „kívülálló”, a „néző”, ill. a hallgató szerepet.)

A gyerekek jól érezték, hogy alkalmanként a hangos beszéd durvaságot jelent, de halk beszéd is lehet figyelmetlenség. Minden történetnek volt felnőtt és gyerek szereplője, pedig erre külön nem tértünk ki a szóbeli instrukcióban. Maguk is jól érzik, hogy a viselkedési formák konfliktusai leggyakrabban a felnőttek és gyermekek között keletkeznek. A felnőttekkel szemben érzett udvariassági készségük megmutatkozott, de bírálják is a felnőtteket. „A néni is hangos!” „A néni jobban tud kapasz-

„kodni!” Itt térünk ki külön arra, hogy igazán udvariasságról akkor beszélhetünk, ha a helyes viselkedés kezdeményezői mi vagyunk. A felnőttektől nem, a tanulóktól pedig nem feltétlenül várjuk el a kezdeményezést.

Összefoglalva: Tapasztalataink alapján látható volt, hogy minden gyermekben van valami veleszületett színészi hajlam, amelyen a gyermekjátékok alapulnak. Ebben a játékban is tanulságot tettek a megfigyelőképességükről, képzelőtehetségükről és a rendkívül finom valóságérzetükről. A tervezés, várakozás, a felkészülés élményének betetőzése a közös játék lett. A gyermeki képzelőerő most is lenyűgöző volt. Meglátásunk szerint, a fent említett módon – amely csak egy a sok közül – lehetőséget adtunk a gyermeknek alkotóképességeik kiélésére, önkifejezésre, hogy mindez segítséget nyújtson neki érzékeny állásfoglalások és a szocializált interperszonális viszonyok kezdeti alakulásához. A csoportok tagjai érezték saját szerepük fontosságát. Az együttműködés jegyében végzett tevékenység öröme hatotta át szereplésüket, s közben a nevelőnek módja volt megfigyelni a más módszerrel alig feltárható személyiségjegyeket.

Jól kitént, hogy a gyermekek legőszintebben, legszívesebben a játékban nyilatkoznak meg. A játékos megoldás a jövőben az egyik legjelentősebb módja lehet ezen a szinten annak a nevelési eredményvizsgálatnak, amellyel megtudjuk a közösségről, a csoportról, az egyénről, hogy milyen magával hozott ismeretekkel rendelkezik. Az osztályfőnök ezen visszajelzés alapján teheti tudatosabbá, tervszerűbbé a nevelőmunkáját.

IRODALOM

1. Bíró K., 1976: Erkölcsei tudatossági szintvizsgálatok (és a kísérleti etika oktatás eredményei az általános iskola negyedik osztályában) Akadémiai Kiadó Bp.
2. Bíró K., 1976: Erkölcsei nevelés az osztályfőnöki órákon. A tanító. 1. sz.
3. Gabriel J.-né., 1978: A szabadbeszélgetési órák tapasztalatainak felhasználása az osztályfőnöki órákon. A tanító 11. sz.
4. Hankovszky V., 1978: Osztályfőnöki óra az általános iskola 3–4. osztályában. Köznevelés 29. sz.
5. Harsányi I., 1972: Az iskolai nevelés pszichológus szemmel. Tankönyvkiadó. Bp.
6. Lajkó L.–Lajkó L.-né, 1979: Pedagógiai, pszichológiai szempontok a 9–10 éves tanulók neveléséhez az osztályfőnöki munkában. Csongrád megyei pályamunka 1979.
7. Majzik L.-né, 1978/a: Az órák éves rendszere és vezetésének metodikája. A tanító 2. sz.
8. Majzik L.-né, 1978/b: Osztályfőnöki óra pedagógiai tervezése. A tanító 3–4. sz.
9. Majzik L.-né, 1978/c: Osztályfőnöki kézikönyv az általános iskolai 1–4. osztály számára. Tankönyvkiadó Bp.
10. Pleskó A., 1978: Felkészülés az osztályfőnöki órákra. Módszertani Közlemények 3. sz.
11. Szebenyi P., (szerk.) 1978: Az általános iskolai nevelés és oktatás terve I. kötet.
12. Zrinszky L.–Ballér E., 1977: Általános pedagógiai útmutató az általános iskolai nevelés és oktatás tervének bevezetéséhez. OPI. Bp.

